

HOGYAN ALAKULT ÁT A KÖZSZFÉRA AZ ORBÁN-RENDSZER ALATT?

HORVÁTH CSABA ÁRPÁD, MAJTÉNYI BALÁZS, SZENTES ÁGOTA
ÉS URBÁN ÁGNES BESZÉLGETÉSE

Majtényi Balázs: Andrew Ryderrel közösen vezetjük az ELTE Politikai és Nemzetközi Tanulmányok Intézete és a Bibó István Szabad Egyetem közös szervezésében zajló „*A jövő demokratikus és igazságos Magyarországa*” beszélgetéssorozatot. A beszélgetéseken olyan kérdéseket érintünk, amelyek minden társadalomban alapvetőek: például milyen a mélyszegénységben élők helyzete, hogyan legyünk a nemzetközi közösség jó tagjai, az akadémiai szabadság helyzete, vagy hogy miként erősíthető a demokratikus nyilvánosság.

Különösen fontos e kérdésekről beszélni egy autoriter környezetben, ahol az ilyen viták megszervezése ellenállásként is értelmezhető. A sorozat két félén át tart, és a 2026-os országgyűlési választásokat követően zárul. A sorozat második alkalma a nyilvánosságról szól. Beszélgetőtársaim eltérő diszciplináris háttérrel rendelkeznek, de mindannyiukban közös, hogy tudományos és művészeti tevékenységeik mellett a gyakorlatban is munkálkodnak a demokratikus nyilvánosság megteremtésén. A beszélgetés résztvevői: Szentes Ágota jogszociológus a jogállamisággal és jogállami kultúrával foglalkozik. A tudományos tevékenység viszonylag hosszú út vezetett, hiszen nagyon sokáig dolgozott az APEH-nél, majd utódjánál, a NAV-nál, és csak utána lépett a kutatói pályára. Ezt követően a közpénzek átlátható felhasználásával, a korrupció visszaszorításával foglalkozott, doktori disszertációját *Létezik-e jogállami habitus?* címmel írta, és jelenleg az ELTE-hez csatolt Jogtudományi Intézet kutatója. Horváth Csaba Árpád szobrászművész, a Pécsi Tudományegyetem Képzőművészeti Intézetének Szobrászati Tanszékén oktat, jelenleg intézetigazgató a Képzőművészeti Intézetben. A nevét ismerhetjük ferencvárosi *public art* alkotásokból; Sipos Eszterrel közösen készített, *Vendégmunkások* című installációja 2022-ben volt látható a Ferenc téren, ahol két munkavédelmi sisak beszélgetett egymással. Sokan emlékeznek a *Turul G* című szobrára, szintén a Ferenc téren, ahol egy turulmadár egy G Mercedes-t lop el, ezt azonban hamar ledöntötték. Ő a doktori disszertációját (DLA)

a köztéri művészet demokratizálódásából írta. A harmadik beszélgetőtársam Urbán Ágnes közgazdász, egyetemi docens és tanszékvezető a Budapesti Corvinus Egyetemen. Kutatási területei között megtalálható a digitális média, a médiafogyasztás és a médiapolitika; emellett tagja és társalapítója a Mérték Médiaelemző Műhelynek, ami a médiaszabadság erősítésén dolgozik. Az első kérdésem viszonylag szabadon értelmezhető: Mit gondoltok arról, hogyan feudalizálja a jelenlegi rendszer a nyilvánosságot?

Szentes Ágota: Nagy örömmel jöttem, mert szerettem is nagy szükség van az ilyen alkalmakra, különös tekintettel arra, hogy valóban ellenállásként értelmezhető minden ilyen diskurzus, ami arról szól, hogy miben élünk és mit lehet tenni ez ellen. A kérdésre válaszolva kicsit távolabbról kezdem. Fontos ugyanis látni, hogyan alakította át – feudalizálta vagy autokratizálta – az Orbán-rezsim a teljes intézményrendszert. A rendszer része a nyilvánosság is, úgyhogy mindenképpen érdemes innen kezdeni az áttekintést. Nem akarok nagyon belemenni a részletekbe, inkább nagy vonalakban felvázolnám a 2010 óta kezdődő időszakban, a három Orbán-kormány idején megfigyelhető átalakulást. Az első időszakra tehető az alkotmányos intézményrendszer lebontása, a második négy évre a gazdasági erőforrások elterítése, a harmadik négy évre pedig a kulturális, oktatási szféra leuralása. Az átalakulás azonban nem lineárisan zajlott. Ha részleteiben megnéznénk ezeket az átalakulásokat, akkor inkább egy spirális mintázatot lehetne felfedezni, tehát időről időre visszatér mindegyik területnek a visszaélő jogalkotással vagy jogalkalmazással való aláásása. Ezeknek az intézményi struktúráknak a lebontása nem csak jogalkotási úton történt. Például a gazdasági szférában elsősorban a jogalkalmazás volt visszaélő: nem mindenre vonatkoztak a tulajdonjog, a közbeszerzési jog vagy akár a büntetőjog szabályai, amivel érdekesebb ügyleteket meg lehetett volna támadni és szankcionálni. Ezek már inkább a jogalkalmazás körébe tartozó kérdések. A jogalkotáson és jogalkalmazáson túl talán a legmeghatározóbb és ezekre is visszaható

* A beszélgetés 2025. október 16-án volt a CEU-n, a következő linken nézhető meg: <https://www.youtube.com/watch?v=wXcCcp3dHY0&t=1138s>

működésmódja volt az Orbán-rezsimnek, illetve mind a mai napig az, hogy a kulcsfontosságú intézmények élére olyan embereket állít, akik a párt érdekeit és értékeit képviselik, az ő akaratát közvetítik. Enélkül nem tudna működni ilyen olajozottan ez a fajta lebontás, illetve maga a lebontott és autokratikussá átalított rendszer. Az, hogy maga a közszféra, a nyilvánosság ezen belül hogyan vált autokratikussá, abban szerintem három tényezőnek az átalakulása magyarázza legjobban ezt a folyamatot. Az egyik a kommunikáció. A jog maga is kommunikációs forma, ha úgy vesszük, a mindenkor jogalkotó hatalomnak az értékeit közvetítő forma. De ugyanígy, teljesen nyilvánvaló módon a média is a kommunikációt szolgálja, illetve a művészet is. Ezzel az átalakulással ez a kommunikáció egyoldalúvá vált. Azt lehet mondani, hogy – ha most csak a jogra szűkítem ezt a vizsgálatot – pusztán az, hogy a hatalom lefelé, úgymond a jog címzettjeinek közvetíti az akaratát, de onnan nem vár visszacsatolást, az már egy az egyben egy autokratikus rendszer jellemzője. Ezzel ellehetetleníti mind a társadalmi, mind a szakmai visszacsatolást, magát a korrekció lehetőségét. Ami még átalakult, azok a képzetek, amiket a kommunikáció közvetítene. Az, hogy hogyan nézünk magunkra, hogyan értelmezzük a saját világunkat, és miben látjuk a lehetőségét annak, hogy milyen jövő állhat előttünk, tehát milyen lehetőségeink lennének mondjuk egy átalakulásra. És a harmadik ehhez kapcsolódó, szintén nagyon fontos szféra, terület, illetve leuralt társadalmi jelenség, hogy tulajdonképpen elgondolhatatlanná váltak az Orbán-rezsim által követendőnek beállított folyamatokon kívüli lehetőségek. Az, hogy egy társadalom plurális, elég régi tudás. Nagyon sokféle vagyunk, nagyon sokféle értéket követünk. A jog ebből általában mindig kiszakít egy bizonyos értékrendet vagy érdekrendszert, azt közvetíti, de ettől függetlenül a társadalom megmaradt plurálisnak, és egy alkotmányos jogállami rendszernek ezt kellene biztosítania.

Majtényi Balázs: A nyilvánosság irányítása magában foglalja például az államnak a művészetekhez, a kultúrához való viszonyát.

Horváth Csaba Árpád: Igen, a képzőművészeti intézményrendszer is átalakult a fent említett folyamatban. Amiben egy kicsit talán másképp történtek a dolgok, hogy itt beindult egy immunválasz, és igen erősen belépett a piac a korábbi intézményrendszer helyébe. Átvettek olyan feladatokat, amiket korábban például a Műcsarnok töltött be, ami egy olyan intézmény volt, ami minden nagyobb európai városban megtalálható. Ezt a Kunsthalle-rendszert, ami nagyon fontos kanonizációs pontja a képzőművészetnek, megkapta a Magyar Művészeti Akadémia

(MMA). Párhuzamosan a Műcsarnok MMA alá rendelésével a piac, tehát a kereskedelmi galériák vették át ezt a szerepet. Nemcsak kiállításokat rendeznek, hanem adott esetben van olyan galéria, ahol már nagyon komoly kutatómunka folyik, kiadványokat készítenek, katalógusokat, így azt a fajta feldolgozást is elvégzik, ami ezeknek az intézményi rendszereknek lett volna a feladatuk.

Urbán Ágnes: Én szűkebb fókusszal, alapvetően a médiáról és a médiarendszerről beszelnék. Azt gondolom, ez a feudalizálás alapvetően három szinten értelmezhető. Az egyik, ami már szóba jött, az intézményrendszer kérdése. A média esetében ez két nagyon emblemikus intézmény, amelyekről pontosan tudjuk, hogy megszállásuk lényegében tizenöt évvel ezelőtt megtörtént. Az egyik a médiahatóság, a másik pedig a közmédia. Ez két olyan jelentős intézmény, persze nemcsak Magyarországon, hanem lényegében a világon mindenhol, amire az államnak kifejezetten nagy ráhatása van, részben szervezeti okokból, részben finanszírozási szempontból. Van olyan nagy demokratikus hagyományokkal rendelkező országok, ahol az állam kifejezetten önmegtartóztató, tehát működteti ezeket az intézményeket, de nem telepszik rájuk, és biztosítja a pénzügyi és a szakmai autonómiát. Az nyilvánvaló, hogy mi nem ezek közé az országok közé tartozunk. Azt is nagyon fontos kimondani, hogy itthon nem 2010-ben kezdődtek a problémák, hanem korábban. A rendszerváltáskor volt egy olyan közvélekedés, hogy ha létrejönnek a megfelelő intézményi keretek, akkor szépen lassan elkezdünk úgy működni, mint ahogy a jól bejáratott demokráciák, de teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy ez nem ilyen egyszerű. Ez majd fontos tapasztalat lesz arra az időszakra vonatkozóan is, amikor egyszer újra át kell gondolni, hogy milyen legyen a magyar médiarendszer. Nagyon nagy tanulság, hogy önmagában az intézmények nem számítanak sokat, ha nincs mögöttük szakmai és morális étosz, és az intézményben lévők nem tekintik értéknek a függetlenséget és az autonómiát. Ha ez nincs, akkor az intézmények pillanatok alatt lerabolhatók, és ha éppen egy olyan politikai hatalom jön, amelyik meg akarja ezeket szállni, akkor bizony nem nagyon fog ellenállással találkozni. Lényegében ez történt 2010-ben. A másik, aminek kapcsán a feudalizálódás értelmezhető, az maga a piac. Közgazdászként hozzáam ez a téma különösen közel áll. Amellett, hogy a rendszerváltáskor mindenki azt gondolta, hogy az intézmények létrehozása majd megoldja a problémákat, a másik, amiben mindenki hitt, az a piacgazdaság volt. Arra számítottunk, hogy beindulnak a piaci mechanizmusok, és onnantól kezdve a piac láthatatlan keze majd megoldja a problémákat. Erről is tudjuk,

hogy így, ebben a formában nem igaz. Hogyha most csak és kizárólag a magyar médiáról beszélek, valamint a rendszerváltás tanulságairól, akkor azt lehet megállapítani, hogy ugyan nagyon ígéretesnek tűnt a külföldi – történelmi, kulturális okoknál fogva főleg német – befektetők megjelenése a magyar piacon –, de ezek a szakmai befektetők Magyarországon pénzügyi befektetőként viselkedtek. Hiába érkeztek nagy presztízsű, komoly médiacégek, nem várták el és nem építették fel ugyanazt a szakmaiságot, ugyanazt az újságírói etikai hátteret, azt a fajta működési módot, mint az anyaországokban. Lényegében azt nézték csak, hogy mennyit termel a magyar leányvállalat, mennyi osztalékot lehet kivinni. Már csak nyelvi okokból sem nagyon foglalkoztak az előállított tartalom minőségével, és azzal sem, milyen szakmai és etikai elvek szerint működik a szerkesztőség, dolgoznak az újságírók. Ez a piaci szint azért nagyon fontos, mert a két nagy intézmény mellett a piac az, ami nagyon gyorsan elveszett 2010-ben. Rengeteg médiacég kivonult, van, amelyik hamarabb, van, amelyik később. Olyan cégek távoztak, mint a Pro7, Sat1 vagy a Funke Gruppe Németországból, később a Deutsche Telekom, illetve az általa tulajdonolt Magyar Telekom eladta az Origót, azóta kivonult az Axel Springer is, de mondhatnám a finn Sanoma céget vagy a Metropolis újságot tulajdonló svéd Metro Internationalt. Tehát nagyon sok komoly külföldi befektető egyszerűen elhagyta a magyar piacot, és gyakorlatilag tálcán kínálták fel azt a kormányközeli befektetőknek, amely alól csak a Sanoma volt kivétel, amelyik független tulajdonosnak adta el a magyarországi portfóliót, ez lett a Central Média. Az mindenképpen nagyon fontos, hogy a piaci mechanizmusok itt is életre hívtak számos új szervezetet. Jellemzően a korábbi cégeiktől és szerkesztőségeiktől kirúgott újságírók alapítottak egészen fantasztikusan jól működő, nagyon innovatív média-vállalkozásokat. Nagyjából ezek azok, amelyekből mi itt mindannyian nap mint nap tájékozódunk. Végül, de nem utolsósorban, az intézmények és a piac mellett a harmadik terület, ahol nagyon fontos változás történt, és amit nagyon nehéz megfogalmazni, az emberek lelke. Először csak azt vettük észre, hogy nagyon direktak a politikai üzenetek, és nagyon látványosan eltűnik belőlük a szakmaiság. Az elmúlt másfél évtizedben nem láttunk olyan választást, ahol lettek volna valódi policy-viták, nem tudtuk, hogy milyen vállalásokat lehet számonkérni a győztes párton. Teljesen eltűnt a miniszterelnök-jelölti vita vagy politikusi vita mint műfaj. Aztán egyre fokozódott az örület. Nemcsak az értelmes hang tűnt el a közéletből, hanem jött helyette valami nagyon furcsa, teljesen más típusú dolog, amit az egyszerűség ked-

véért nevezzünk propagandának. Ennek is különböző szintjeit figyelhetjük meg. A kék plakátoktól meg az állandósult kormányzati kampányoktól indultak, és jelenleg ott tartunk, hogy nagyon bénán megcsinált, de valószínűleg bizonyos réteg körében hatékony, rossz magyarsággal beszélő Zelenszkij-AI-videó jelenik meg a miniszterelnök Facebook-oldalán. Fogalmam sincs, hol van ennek a folyamatnak a vége, de teljesen jól érzékelhető az iszonyatos minőségcsökkenés, ahogyan a közügyeinkről beszélünk, vagy ha a választókat elérő üzenetek színvonalát nézzük.

Majtényi Balázs: Azt mondtad, hogy kivonultak a piaci szereplők, és megjelentek az oligarchák, de ezt valószínűleg nemcsak a piaci folyamatok magyarázzák, hanem ez rendszer-karakterisztikus jelleg is lehet. Mindez következhetett logikusan magának a rendszernek a kiépüléséből?

Urban Ágnes: Is-is. Volt egy piaci háttere, ez inkább egy globális folyamat volt. A 2008-as pénzügyi világválság után nagyon megroppant az egész média- és reklámpiac, rengeteg bevétel eltűnt az ipárból, és a piacon lévő szereplők már ekkor látták, amit ma már mindenki tud: a platformok, kiemelten a Google és a Facebook, nagyon komoly problémákat okoznak a médiaiparnak. A csökkenő jövedelmezőség miatt egyszerűen eltűnt ennek a régióknak a vonzereje. Lehetett látni, hogy itt nem lehet igazán jelentős profitot termelni ebben az iparágban. Ennyiben tekinthető mindet piaci folyamatnak, ráadásul ráakódott a magyarországi politikai fejlemény.

Szentes Ágota: Igen. Az oligarchák megjelenése a politikai mellett alapvetően a gazdasági hatalom koncentrációjával függ össze. A politikai hatalmat úgy lehet jól, hatékonyan megtartani, ha van gazdasági alapja. Sok egyéb tényező mellett tehát a fő szervező érv az, hogy a politikai hatalom hosszú távon is biztosítva legyen.

Majtényi Balázs: Csabát kérdezném: hogyan lehet a köztéri művészetet demokratizálni? Ezzel a kérdéssel foglalkoztál a disszertációdban is.

Horváth Csaba Árpád: A disszertációm 2008–2009 környékén kezdtem el írni, és 2012-ben fejeztem be. Ez nagyon más közeg volt, akkor szerintem egyfajta pozitív szemlélet jellemezte a köztéri művészetet. Akkor, a 2000-es években kezdtek el bekerülni a művészeti fősodorba a korábban időről időre feltűnő *street artos*, *urban artos* megmozdulások, elképzelések, és pozitív hangulat jelent meg a művészet köztéri levegőjében. Ezt az időszakot a dán Superflex csoporttal tudnám fémjelezni. Ez egy képzőművész és egy építész közös projektje, a Superkilen köztér-rekonstrukció egy elég nagy terület köztér-rekonstrukciója Koppenhágában. Ennek a szemlélete jól leírja a korszaknak a reakcióit azokra a kihívások-

ra, amiket a köztér nyújtott, de ez elég erősen átalakult azóta, hiszen eltelt tizenöt év. Nagyon erősen átalakította a közteret, kitágította és más formát adott neki a közösségi média, az online köztér. Ez össze is mosódik a fizikai közzterrel. Mondok egy példát: ha már a bemutatásomban előkerült a *Turul G-szobor*. Amikor felállítottam, egy hétig teljesen zavartalanul állt a Ferencvárosban. Egyszer hosszabb időt eltöltöttem ott egy barátommal. Láttam a reakciókat. Sokan mosolyogtak, viccesnek találták. Voltak, akik felháborodtak a színén vagy egyéb jellemzőin, de kisebbségben voltak, legalábbis a tér használói között. Nyilván én elfogult vagyok, de atrocitás nem érte a szobrot, és nem is tűnt úgy, hogy ennek bármi lehetősége lenne. Ez a lehetőség onnantól állt fönn, hogy megjelent róla egy cikk. Amikor a Telex írt róla egy cikket, onnantól. Ezzel azt akarom mondani, hogy odáig a fizikai tér, a szobor nagyobb nyilvánosság előtt láthatatlan volt, tehát a szobor megkonstruálásában én nagyon kicsi részt vállaltam azzal, hogy megcsináltam. A szobor valódi konstrukciója igazából a médiatérben jött létre, és onnantól felgyorsultak az események. Ez tévesen a médiában úgy jött le, hogy felállították, és [rögtön] ledöntötték. Nem így volt. Állt egy hétig, és igazából már csak egy hetet kellett volna kibírnia, de paradox módon azzal, hogy elpusztult, kezdett el élni. Engem is megdöbbentett, hogy egy fizikailag létrejövő tárgy tulajdonképpen csak egy nagyon kicsi eleme ennek az egész történetnek, ami a mediatisztált térben és a szociális médiában lényegesen kiterjesztettebb olvasatot kapott. Erre akartam kilyukadni, ez az egész képzőművészetre igaz, a *public art*ra vagy köztéri művészetre pedig hatványozottan. Szerintem a politikai mozgásokban is hasonló történik. Magyarországon is látjuk ezt, de szerintem ez globális jelenség. Ezeknek a kihívásait meg kellene érteni, meg ennek a működését kellene feltérképezni ahhoz, hogy bármiféle elképzelést egyáltalán az ember megformáljon arról, hogy milyen lehet a demokratikus köztéri művészet.

Majtényi Balázs: A politikusok szeretnek szobrokat állítani, és jelenleg egyfajta történelmi narratíva is megjelenik a köztereken. Ennek talán a leglátványosabb megnyilvánulása, hogy a budai Várban betonba öntik a múltat, pontosabban a múltnak egy narratíváját; de említhetném a Kossuth tér átrendezését is. Ha arra gondolok, hogyan lehet demokratizálni a köztereket vagy a köztéri művészetet, akkor szembe kell nézni azzal, hogy ezek az alkotások hosszú ideig ott lesznek.

Horváth Csaba Árpád: Ez a narratívaalkotás mindegyik hatalomnak az egyik legfontosabb reprezentációs érdeke. Általában szerintem a hatalmasságok ezt úgy fogják föl, hogy ezzel a végtelenségig

kiterjesztik a nagyon hosszú távra tervezett anyagokban és módon készült narratívát. Erre lenne javaslatom. Sok mindent terveztem mondani a magyarországi köztéri szoborállítás gyakorlatáról, illetve az azt szabályozó vagy katalizáló intézményi hálózatról. Korábban létezett a képzőművészeti lektorátus nevű szervezet, de ennek a léte is, illetve most már a nem léte is bonyolultabb kérdés. Ott van a Ludwig Múzeum, értelemszerűen jó kiállításokat csinál, a Szépművészeti úgyszintén, tehát több intézmény is megmaradt. A lektorátust azért hoztam szóba, mert az egykori vezetője, Kertész László igen fontos szerepet vállalt a Ferencvárosi Public Art programban, és vele többször beszélgettünk a pályázatok kapcsán az utánkötetésnél ezekről a kérdésekről. Szerintem nagyon jó közös minimum lehetne, ha ezeknél a politikai szobroknál elfelejténénk ezt az öröklétnek szánt szemléletet. Inkább, mint amilyen a Ferenc téri alkotás volt, időszakos szobrokban vagy köztéri aktivitásokban gondolkodnék a döntéshozók helyében. Persze a realitás más, nyilván nem lesz ilyen, tehát ez most egy ideális szcenárió, ami távol áll a valóságtól. Sajnos a jövő nem efelé mutat, de talán ez lenne egy jó megoldás, mert a politikusnak úgyis csak odáig fontos, amíg átvágja a szalagot az átadáskor. Utána ezek a művek általában elszűrülnek, kamuflázs-szerűen beleépülnek a mögöttük lévő térbe, elveszítik a jelentőségüket. Ez egyébként lehet, hogy így van jól.

Majtényi Balázs: Ágota, jogilag mit jelent ez? Aki hatalmon van, annak a szobor áthelyezéséhez jelenleg nem kell engedély, de a szoborállításához viszont kell ilyen, ez erőpozíciót jelent a hatalmon lévők számára.

Szentes Ágota: A jogi rendelkezések szintjén egyáltalán nem tudok ehhez csatlakozni, mert fogalmam sincs, hogy milyen engedélyek kellenek, és hogyan működik ez. Abban viszont mindenképpen, hogy szerintem ne becsüljük le az ötleteink és az imaginációnk erejét, mert nagyon fontosak. Akkor valósulnak meg, hogyha vannak, ha léteznek egyáltalán.

Majtényi Balázs: Beszéltünk arról, hogy mintha a politikusok a nyilvánosság fő funkciójának a politikai rendszer megerősítését és legitimálását látnák. Hogyan lehet és szabad-e és függetleníteni a médiát? Mi ebben a civil társadalom szerepe?

Urban Ágnes: Azt gondolom, hogy a feladat egyik része relatíve egyszerű, már ha lesz rá szándék. A felülről jövő döntések sorozata éppen az előbb említett intézményrendszer kapcsán elvárható, például kell egy jól működő médiahatóság, vagy kell egy jól működő közmédia. Mindenképpen idesorolom azt is, hogy az államnak ki kellene vonulnia a piacról, hiszen Magyarországon egészen elképesztő módon rátelepedett az állam a médiapiacra. Ezt különböző ta-

nulmányokban, elemzésekben a *media capture*, tehát a média foglyul ejtése kifejezéssel írjuk le. Az állam részben tulajdonosi szinten, részben finanszírozóként jelentős szerepet játszik még magáncégek és papíron kereskedelmi cégek működésében is. Most nem megyek bele mélyebben, de például az állami reklámköltség nagyon sokat emlegetett probléma Magyarországon. Nemrég, tavasszal elkészült egy beadvány, amit a Magyar Hang és egy másik piaci szereplő, valamint egy velük együtt dolgozó szakembergárda készített, és ők úgy számoltak, hogy mintegy 1,2 milliárd eurónyi összeget kellene visszafizetni a propagandavállalatoknak az államkasszába, tehát ennyi illegális állami támogatást érkezett hozzájuk. Ez forintban számolva mintegy 500 milliárdos összeg, egészen félelmetes végiggondolni, hogy piaci cégekhez és magánkézben lévő cégekhez ilyen mennyiségű állami támogatás érkezett. De nem is ez a történet legizgalmasabb része. Ez tényleg politikai akarati kérdése, hogy mi lesz a médiahatósággal, mi lesz az állami reklámköltséssel, mi lesz a közmédiával. Azt egy kormány vagy kormánypárt el tudja dönteni, és ha van hozzá politikai ereje, akkor meg is tudja csinálni. Az sokkal izgalmasabb, hogy mi, magyar állampolgárok hogyan viszonyulunk a saját nyilvánosságunkhoz. Az egyik nagy félelmem, hogy ha esetleg jön egy új kormány, vagy valahogy véget ér az Orbán-rendszer, akkor nagyon sokan úgy érzik majd, hogy megoldódtak a problémák, végre annak a sok sörnek az ára, amit különböző médiaprojektekre adományoztunk meg előfizetési díjként befizettünk, megtérült. Köszönjük szépen az eddigi munkájukat, éljenek meg most már a piacról. Csakhogy az nagyon veszélyes, ha az állampolgárok úgy érzik, hogy a piac nem mi vagyunk, mi innentől kezdve másra költenénk a pénzünket. Persze a szerkesztőségekre leselkednek egyéb veszélyek is. Azok az újságírók – most már nem kevesen vannak ilyenek –, akik a pályájukat az Orbán-rendszerben kezdték, vajon át tudnak-e állni egy másik működésre. Mihez kezdenek majd azzal a helyzettel, ha például minisztériumoknak nem feleslegesen küldözgetnek e-mailt különböző kérdésekkel, hanem esetleg választ is kapnak. Ez teljesen új helyzet lesz a fiatal újságírók számára. Valószínűleg már az idősebbek is elfelejtették azt a rutint, hogy milyen az, amikor mindkét felet meg kell kérdezni, és válaszolni is. Lesznek új kihívások, és azt remélem, hogy a magyar társadalomnak legalább egy csoportja fel fogja ismerni azt, hogy független médiára mindig szükségünk lesz, nemcsak akkor, amikor Fidesz-kormány van, hanem akkor is, amikor véget ér az Orbán-rendszer. Teljesen mindegy, hogy mennyire szeretjük azt a kormányt, ame-

lyik jön, vagy mennyire nem szeretjük. Az a típusú közhatalom ellenőrző funkció, ami az újságírás lényege, csak akkor működhet, ha ezt állampolgárként részben finanszírozzuk; nem lehet csak hirdetési bevételből élni. Másrészt pedig el is várjuk az újságíróktól és a kedvenc médiatermékeinktől, hogy tisztességesen végezzék a munkájukat, gyakorolják a közhatalom ellenőrző feladatukat, írjanak meg cikkeket, akkor is, hogyha olyan politikusokról írnak, akiket egyébként kedvelünk. Azt gondolom, a magyar társadalom egyik nagy tesztje lesz, hogy elvárja-e a médiától és az újságíróktól azt a fajta működést, azt a fajta kontrollszerű működést, amit egyébként elvártunk az elmúlt években is.

Majtényi Balázs: Kialakulhat az az ideális állapot, hogy kivonul az állam, de ahhoz, hogy megtanuljanak a riporterek kérdezni, az is kell, hogy valami történjen a mélyállammal. Nem? A Mediaworks attól még működni fog, valószínűleg továbbra is egyszerűen fogják leírni az összes megyei napilapban kisbetűvel valakinek a nevét, valószínűleg továbbra is a pártközpontban dőlnek el a dolgok. Így nem biztos, hogy megtanulnak kérdezni, ha megmarad az oligarchák kezében a média nagyrésze.

Urbán Ágnes: Erről kicsit radikálisabban gondolkozom. Én nem vagyok biztos abban, hogy az Orbán-rendszer végét követő fél év múlva még lesznek megyei lapok, lesz Mediaworks, és azok az emberek, akik most ott ülnek, még a pályán lesznek. Nem azért, mert jön egy új kormány, és majd direkt bezáratják ezeket a lapokat. Egyszerűen azt kell észrevenni, hogy ezek a sajtótermékek most jelentős részben közpénzből működnek. Ha ez a pénzügyi védőháló eltűnik, ott találják magukat a piacon. És kérdés, hogy mondjuk a megyei napilapokra vagy az Origóra lesz-e piaci kereslet. Nem vagyok biztos abban, hogy igen. Az eddig kapott állami dotáció nélkül ezek a termékek, nem hiszem, hogy piacon tudnak maradni. Azt gondolom, hogy a propaganda jelentős része egyszerűen magától fog eltűnni, mert a propaganda nem piaci alapon működik; az mindig egy központi irányítású és központi finanszírozású történet. Majd meglátjuk persze, hogy mi lesz, ha vége lesz, és egyáltalán nem tudjuk, hogy az Orbán-rendszer hogyan ér majd véget, mert lehet, hogy visszafinanszírozzák a saját médiabirodalmukat, de ha nem, akkor szerintem a nagy részük magától eltűnik.

Szentes Ágota: Csak csatlakozni tudok ahhoz, amit Ági mondott a visszaállítás feltételeiről. Egyaránt fontosak tehát az intézményi változtatások, a társadalom által támasztott elvárások meg a szakmai szocializáció. Ez éppen így működik nagyobb lépésekben is, tehát – elszakadva most a médiától – úgy

általában az alkotmányos intézményrendszer visszaállítása nem képzelhető el a fékek és ellensúlyok rendszerének a visszaállítása nélkül. Ehhez nyilvánvalóan első körben jogszabályi változtatások szükségesek. De nem szabad elfelejteni azt a tanulságot, amire te is utaltál az előbb, hogy a jogállami fordulat, az 1989–90-es rendszerváltás meghozta azt a tudást, hogy önmagában az intézmények átalakítása még nem garancia a sikerre. Tehát fontos arra is figyelmet fordítani, hogy ezt kulturális-társadalmi átalakulás is kövesse. A szakmai szocializációhoz kapcsolva mindez például a jogászok szakmájában azt kell hogy jelentse, hogy szakadjanak el a formalista jogértelmezéstől. Valószínűleg az Orbán-rezsim megszilárdulásában nagyon nagy szerepet játszott az, hogy a jogalkotásban és a jogalkalmazásban is nagyon erősen tartja magát ez az „ami a törvényben le van írva, azt betartjuk” szemlélet. Emiatt nem volt sem ellenállás, sem a változtatási igénynek egy olyan erősen megalapozott, legitimált kommunikációja, ami talán már hamarabb változást indíthatott volna el. Úgy vélem, ez nagyon fontos feltétele lenne a jogállami helyreállításnak, illetve azok az elvárások, amelyeket pedig a társadalomnak mint ellenőrző szerepben lévő szereplőnek kellene tanúsítania egy új politikai erővel szemben is. Nemcsak a régi, remélhetőleg letűnő kormányzattal szemben, hanem akkor is, amikor arról beszélünk, hogy milyen legyen majd egy következő berendezkedés. Nagyon fontos lenne a társadalom részéről is tisztán látni azt, hogy mik a garanciák arra, hogy akár egy valóban jogállamivá alakított új intézményrendszer az is maradjon, és ne csak egy-egy éppen ilyen hangulatban lévő politikai aktornak az akarátán múljon az, hogy most így működik, és esetleg majd amikor az érdekei úgy kívánják, akkor máshogy.

Majtényi Balázs: Eddig főként arra fókuszáltunk, hogyan lehet helyreállítani a demokratikus közszférát. Ágota, esetleg tudsz még arról beszélni, hogy mi ebben a civil társadalom szerepe?

Szentes Ágota: A civil társadalom mindenféle hatalomgyakorlásnak nagyon fontos kontrollját képezi, hogyha jól működik, hogyha megvan benne a tudás és a gyakorlata is annak, hogyan lehet ezt a kontrollszerepet betölteni. Ennek mindenképpen előfeltétele az, hogy tudja, mit kell figyelnie. Tehát amíg nem tudja akár az egyszerű állampolgár, akár a civil szervezetek, akár maguk – most egy kicsit elszakadva a civil szférától – az intézmények működtetői, hogy mi jelent már visszaélést a joggal, a hatalommal, akkor azt se tudják, hogy mi felett kéne kontrollt gyakorolniuk. Én azt gondolom, bár nem biztos, hogy a legjobb modell, de az egyik jó ötlet erre a Barber-féle erős demokrácia modellje, vagy akár a Keane-féle el-

lenőrző demokrácia modellje, vagy akár ezek valamiféle együttes kombinációja. Lehet ezekből akár részletekben is megvalósítani ötleteket, mert az nagyon fontos garancia lenne, hogy ne csak reménykedjünk a változásban, a folyamatok jó irányú haladásában, hanem tényleges kontrollt is gyakorolhassunk felette, és a tudáson kívül ehhez megfelelő eszközök is kellenek. Ez az ellenőrző demokrácia modell például kifejezetten az eszközökre fókuszál, azt mondja, hogy ha megvan a nyilvánosság, ha megvannak az ahhoz kapcsolódó online vagy egyéb források és csatornák rendszerei, akkor már sokkal inkább tudunk hatalmat gyakorolni a saját ellenőrző potenciálunkkal ezek felett a folyamatok felett.

Majtényi Balázs: Ezen a ponton kiszélesíteném a beszélgetést. Várjuk a közönség kérdéseit.

Közönségkérdés: Csabától szeretnék kérdezni, vagy inkább reflektálni az általa elmondottakra. Ugye ezek a köztéri installációk addig kellenek, főleg a politikusoknak, ameddig átvágják előtte a szalagot, és azért ebben van egy olyan aspektus is, hogy olyan köztereket alakítanak ki, ahol van egyfajta narratívájuk, amit lehet tolni, és mondjuk kialakítanak egy új teret, egy új normalitást, amihez hozzászokik a szemünk. Én most voltam a családommal Norvégiában nyaralni, és ott vannak szírványos zebrák. Bécsben a jelzőlámpáknál két lány fogja egymás kezét. Úgy érzem, hosszan tartó periódus, amíg hozzászokik ezekhez az emberek szeme. Szerintem ugyanez van például a médiával is, hogy van egy realitás, amit létre tudnak hozni, és ez is benne van, hogy nemcsak addig kell, amíg a szalagot átvágják, hanem azért lehet hosszabb időben gondolkodni az ilyen installációknál.

Horváth Csaba Árpád: Igen. Velem az mondatja ez az itthoni tapasztalat, hogy nem javasolnám a politikusoknak, vagy legalábbis lebeszelném őket arról, hogy hosszú távú emlékművekben gondolkodjanak. Szerintem ez a közép-európai hagyományba illeszkedne is. Norvégiáról az jutott eszembe, hogy az előbb, amikor Balázs kérdezett, bevillant, hogy a legtisztább demokráciaélmény éppen Norvégiában ért. Egy művésztelepen voltam 2007-ben, és egy családnál szállásoltak el. A család meg a család barátai éjszakába menő vitákat folytattak, nekem mindez borzasztó bagatellnek meg nevetségesnek tűnt az otthoni helyzethez képest. Mi itt mindig a nagypolitikáról beszélgetünk. Ott meg a foci pálya füvesítése, a gyerekek kirándulása, a park öntözőrendszere a téma. Mikroszinten gondolkodtak. Nekem ott és akkor ez megmosolyogtató meg abszurd volt, de utólagosan ezt a legtisztább demokráciaélményként éltem meg, hogy teljesen mikroszinten, tehát gyakorlatilag a köz-

vetlen közegüknek az alakításában vettek részt, és ezt tényleg halálosan komolyan vették.

Majtényi Balázs: Szerintem az is kellett közben, hogy identitáspolitikai küzdelmek is zajlanak a köztereken. Érdekes, amit mondtál. Tudom, hogy nyertél két *public art* díjat is, egyiket a Ferencvárosban, de gondolom, a belvárosban ugyanezt nem nyerted meg, tehát sokkal egységibb a dolog. Nem?

Horváth Csaba Árpád: Nem tudom, melyikre gondolsz, de én nem is pályáztam, tehát így nehéz lett volna.

Majtényi Balázs: Jó, de ott nem látni, mondjuk, a te installációidat. A Ferencvárosban lehet találkozni ilyenekkel, és ott van padátfestés is.

Horváth Csaba Árpád: Igen, a Ferencvárosban adódott ilyen lehetőség. A művészek sajnos nagyon opportunisták, tehát tényleg a lehetőségeket próbáljuk megragadni. Nyilván az ember, ha megteheti, válogat a lehetőségek közül. Az előbb azt akartam mondani, hogy azért van egy bája annak, amit látunk. Például éppen itt a Szabadság téren körbeke-rekeztem, és nekem ez egy nagyon izgalmas tér egyébként, ezzel a homlokzatként működő német megszállási emlékművel, előtte ugye az eleven emlékmű és a szovjet emlékmű meg mondjuk a Reagan-szobor. Az már kevésbé ismert történet, de ott van Harry Hill Bandholtz tábornok szobra, aki idézőjelesen kiverte a románokat.

Közönségkérdés: Ehhez hozzátehetnék én is valamit. Érdekes, hogy a jogi értelmezés is nagyon változó, mert például a Szabadság téren a Horthy-szobrot leöntötték egyszer festékekkel, és ott felmerült a garázdaság gyanúja, volt jogi eljárás, aztán a bíróság felmentette az illetőt, hogy ez politikai véleménynyilvánítás. De hogyha arra gondolunk, hogy például ott volt az a nemzeti park, ahol illegálisan állítottak helyre egy keresztet, amit nem akart engedélyezni a nemzeti park igazgatója, mert természetvédelmi területen semmit nem lehet állítani, ott a Fidesz hatalmas lejárató kampányt szervezett, hogy az illető kereszténygyalázó, és tizennégy év munkaviszony után el is küldték. De itt van a saját esetem is: engem papíron azért rúgtak ki a főpolgármesteri hivatalból, mert évekkal a munkaviszonyom előtt szivárványszínnel akartam megvilágítani a Gellért-hegyi keresztet. Szerintük ez egy megvalósított rongálás volt, meggyalázása a keresztnek is, és ez jogszerű indoka volt a kirúgásomnak, bár erre sose hivatkozott a munkáltató. Láthatóan nincs egységes értelmezés ebben, illetve a politikában sem egységes, mert hogyha az ellenzéknek kedves szobor van megrongálva vagy ledöntve, akkor az csúnya dolog. Ha meg a Fidesznek kedves, akkor az politikai véleménynyilvánítás. Pedig szerintem a köztéri installációkban épp

az a jó, hogy lehet pró és kontra is véleményt nyilvánítani. Azt gondolom, hogy ez elfogadható mindkét oldalról. Tehát egy élettelen tárggyal kapcsolatos akár rongálás is nem feltétlenül közösségellenes, hacsak nem írja rá valaki, hogy annak a közösségnek a tagjai reszkessenek vagy valami. De ebben nincs egységes értelmezés. Pedig jó lenne, főleg azért, mert ha belegondolunk, Budapesten kétszáz évesnél régebbi szobor nincsen. Ennek van egy dinamikája, vagy kellene, hogy legyen egy dinamikája, hogy semmi sem állandó. Egy utolsó dolog, szerintem, ami a médiát illeti meg az ellenzéket, szükséges, de nem elégséges feltétel leváltani az Orbán-rendszert, mert rengeteg olyan vakfolt, beidegződés, elfogultság van a jelenlegi politikában, részben a csőlátás miatt, ami kialakult tizenöt-tizenhat év után, részben, ki tudja, mi miatt, igazából nincs olyan, hogy független média. Van függetlenebb, persze ott a propagandamédia, de az ellenzéki médiában is rengeteg elfogultság van, ami szerintem problémás...

Urbán Ágnes: Én a médiafüggetlenségre reagálnék. Ebben eléggé keményvonalas vagyok, szerintem létezik független média, és eléggé jól leírható az, hogyha tulajdonosi szinten és finanszírozási szinten függetlenek mindenféle politikai vagy gazdasági erőközponttól, szereplőtől, akkor az független. Ez nem jelent az én szóhasználatomban egyfajta semlegességet vagy egyfajta objektivitást, bármit jelentsenek is ezek a szavak, tehát azt el tudom fogadni, hogy egy szerkesztőségnek lehet világnézete, lehet ideológiai alapállása, és teljesen életszerű, hogy hasonló gondolkodású emberek dolgoznak egy szerkesztőségben. Szerintem egy szerkesztőség nyugodtan lehet konzervatív, vagy lehet liberális, vagy lehet egyfajta baloldali értékrenddel bíró szerkesztőség, és mindezek mellett bármelyik lehet független is. Elvlasztom azt, hogy ők a világból milyen kérdéseket tartanak fontosnak, milyen alapállásból közelítenek, és hogy függetlenek-e. Abból, ami itt elhangzott, számomra csak az az érdekes, hogy van-e olyan pénzügyi támogatásuk, amely befolyásolja az ő világnézetüket. Ha igen, ott valóban felvetődik egy függetlenségi probléma, de egyébként az, hogy bizonyos témákat kerülnek, vagy tendenciózusan egy adott értékrend alapján dolgoznak fel, az számomra nem függetlenségi kérdés.

Közönségkérdés: Tehát a média, mivel piaci alapon nehezen tud megélni, sokszor feláldozza az objektivitást vagy a tényyszerűséget a kattintások érdekében.

Urbán Ágnes: Igen, ezzel sajnos részben egyet tudok érteni, de annyiban árnyalnám, hogy talán azért nem az objektivitást áldozzák fel, a címadásban viszont nagyon gyakran megfigyelhető, és szinte a teljes magyar médiára jellemző, hogy kivesznek egy jól

hangzó állítást, ami adott esetben nem is fed le teljesen az adott interjú vagy cikk mondanivalóját, csak egyszerűen nagyon jól hangzik. Persze az már nagyon kevesekhez jut el egy hosszú cikknél, hogy az olvasás 15. percében az a mondat pontosan milyen kontextusban hangzott el, ilyenkor a címadás söpör végig a nyilvánosságon, ha valamilyen nagy jelentőségű dologról van szó. Amennyire érzékelem vagy hallok, azért ezt a problémát az újságírók is érzékelik, és van ezzel kapcsolatban valamifajta önreflexió, ettől függetlenül a napi gyakorlat sok esetben felülírja a szakmaiságot.

Szentes Ágota: Hogy mikor minősül ugyanaz a cselekmény rongálásnak vagy a véleménynyilvánítási szabadság megnyilvánulásának, nagyon jó példa arra, amit már az előbb érintettem, hogy ha a formalista jogszemlélet uralkodik, az hova vezet, ha nincs meg ez az alkotmányos érzék a jogalkalmazásban. Tehát amikor egy ilyen problémát, egy tényállást az adott büntetőjogi tényállásba próbálunk begyömöszölni, és nem nézzük meg, hogy egyébként van-e ennek valamilyen alkotmányjogi vetülete, valamilyen alapjogi kapcsolódása, akkor ez bizony aláássa a jogállami gyakorlatokat is. Függetlenül attól, hogy egyébként politikai akarát van-e e mögött, vagy egyszerűen csak egy jogalkalmazói szűklátókörűség, fontos lenne ezzel foglalkozni, mert ez az, ami az egyik alapja lehetne egy jogállami átalakulásnak, hogy az adott problémát mindig nézzük meg alkotmányossági szempontból is.

Közönségkérdés: Azt hittem, ebben a beszélgetésben a sajtó több szerepet fog játszani, de az is érdekes, ami elhangzott a köztéri kultúráról. A sajtó is valamilyen módon köztér kellene legyen, és sajnálattal tapasztalom, hogy azok az intellektuális barátaim, akikkel én kommunikálok esetenként, azt jelzik nekem vissza, amikor jelzem, hogy az ÉS-ben megjelent egy szenzációs cikk, hogy jaj, hát azt nem olvastam, és azt is sajnálattal tapasztalom, hogy mikor ők mondják nekem ugyanezt, akkor én is azt mondom, hogy jaj, hát én sem olvastam. Nem figyelünk oda arra, hogy aki közéletet él, az olvasson közéleti sajtót... Azt gondolom, a rendszerváltás szükségességére, a rendszerváltás imperatívuszára való hivatkozással, hogy aki ebben a kérdésben állást foglal vagy véleményt alakít ki, vegye figyelembe, hogy szerintem a nem teljes körű és félrevezető indoklással hozott törvények érvényessége vitatható.

Szentes Ágota: Igen, ez egy kardinális kérdés a jogállami helyreállításban, és tényleg sok jogász különböző csoportosulásokban foglalkozott ezzel, kellőképpen megosztottak voltak is benne. Én azokhoz tartozom, akik úgy gondolják, hogy a legalista autokráciát nyilvánvalóan csak a visszaélésszerűen ho-

zott törvények visszabontásával lehet megszüntetni. Most nem megyek bele a részletekbe, a lényeg az, hogy vannak olyan legitimáló érvek, amikre hivatkozva olyan jogszabályokat is meg lehet változtatni, amelyek adott esetben kétharmados szavazattöbbséget igényelnének, még ha nincs is meg ez a többség, egyszerűen azért, mert ha autokratikus berendezkedést tartanak fenn, és alapvető jogokat sértenek, akkor nem lehet fontosabb szempont az, hogy a formákat betartsuk. Úgy gondolom, akkor az alapelveknek van elsőbbségük.

Urbán Ágnes: Szerintem valószínűleg mindannyiunknak mindennapos élménye, hogy valamit olvasunk, hallgatunk vagy nézünk, és a környezetünk meg nem pont azt olvassa, hallgatja, nézi. Ennek a technológiai háttere, hogy iszonyatos mennyiségű tartalom áll ma már elő. Mindannyiunk napja huszonnégy órából áll. Hasonlítsuk össze: évtizedekkel korábban az ember elolvasta a Népszabadságot és a HVG-t, és nagyjából mindenki ugyanezeket, legalábbis értelmiségi körben, ehhez képest ma milliónyi, nagyon jó minőségű tartalomforrás létezik, hogyha beleértjük a podcastokat és videókat is és persze az írott forrásokat. Egyszerűen képtelenség elérni azt, hogy a környezetünk ugyanazt nézze vagy olvassa, de legalább lehet ajánlani egymásnak fontos dolgokat.

Közönségkérdés: A kérdésem egy kicsit ide is kapcsolódik. Szó volt arról, hogy vidéken megszűnnek ezek az egyformán nyomtatott lapok. Mi lesz helyettük? Tehát miről kellene szólnia a közmédiának? A közmédiának, gondolom, értéktartalmakat kellene közvetíteni, hiteles híreket. És van a többi, hogy most akkor milyen újdonságok történnek, akik jönnek, hogyan reflektálnak, milyen viták alakulnak ki, milyen problémák léteznek. Ez vidéken hogyan lesz?

Urbán Ágnes: Sajnos, vagy hál' Istennek, ennek az időszaknak vége. Szerintem ebben a formában ez már soha nem fog visszajönni. Valószínűleg a helyi közösségek ügyeiről való diskurzusnak egyértelműen az internet lesz a terepe. Most épp abban az állapotban vagyunk, hogy nagyon magas már az internetellátottság, piaci alapon már nem nagyon tudnak nyomtatott termékek fennmaradni, viszont éppen a kisebb közösségekben, vidéki területeken, idős emberek körében még van egy olyan réteg, amelyik nem internetezik. Ilyen szempontból ez nagyon komoly demokratikus deficit, de nyilván, ahogy egy idő után nem volt kérdés az, hogy az embernek van-e rádiója vagy tévéje, egy bizonyos idő után az sem lesz majd kérdés, hogy van-e valakinek internet-hozzáférése, tehát ezt majd az élet meg az idő fogja igazán megoldani. A jó hír az, hogy azért azt a hiányt, hogy

nincs igazán jó független helyi média helyi, egyre többen felismerik, és bizony most már vannak olyan vidéki városok, főleg persze nagyobb városok, ahol ez szépen elkezdett felépülni. És most nem kezdem el sorolni, de Debrecenről Szombathelyig kiváló kis online szerkesztőségek működnek, függetlenül gazdasági és politikai érdekcsoportoktól. Jellemzően egyébként, és ez a sors iróniája, ők is kirúgott újságírók voltak, akiket megyei napilaptól, például éppen a Mészáros Lőrinc-féle tulajdonváltáskor egyszerűen kiraktak a szerkesztőségéből, de jók, innovatívak, elszántak, és sok helyen kicsiben megtörténik valami hasonló, amit országos szinten látunk. Teljesen egyetértek azzal, hogy a közmédia funkcióját ki kellene találni, és azt gondolom, hogy ez tipikusan olyan téma, ami nagyon széles társadalmi diskurzust igényelne, tehát nem maroknyi embernek kellene egy sötét szobában kitalálnia, hanem el kellene kezdenünk beszélni arról, hogy állampolgárként mit várunk a közmédiától. Odáig nyilván mindenki aránylag gyorsan eljut, hogy valami objektív tájékoztatást mindenképpen, de azon túl mit, hogy mennyire vegyen részt a kortárs magyar kultúra közvetítésében, mennyire működjön egyfajta archívumként, ami folyamatosan játssza és megmutatja kulturális örökségünket, kellene-e foci meccsek, vagy nem kellene. Ezek iszonyatosan izgalmas kérdések, és remélem, hogy erről lesz valamilyen módon társadalmi vita.

Majtényi Balázs: Ha jól értettem a kérdést, az arra vonatkozott, hogy alapvetően a demokrácia működésének a problémája, hogy eljutnak-e a községekbe ugyanúgy az információk, mint a városokba, és ezt hogyan lehetne most vagy a közeljövőben megoldani.

Urbán Ágnes: Azért nagyon nehéz válaszolni, mert itt a piac ütközik a demokratikus elvárással. A közmédia ezért nagyon fontos, tehát tényleg egy demokratikus minimum, és technikailag ez működik, hogy minden faluban legyen elérhető közmédia, de a tartalmi problémák jól láthatók. Arra nem sok esélyt látok, hogy helyi szintű minőségi nyilvánosság kialakuljon, mert ehhez lassú társadalomszerveződés kellene, el kellene indulnia annak a fajta civil önszerveződésnek, közösségi életnek, ami nálunk sokkal kevésbé jellemző. Észak-Európából ismerünk nagyon jó példákat arra, hogy a helyi civil társadalom és a helyi demokratikus nyilvánosság hogyan tartja életben a helyi médiát is, és egészen kis méretű városokban léteznek versengő lapok, ami teljesen elképzelhetetlen magyar viszonyok között. Ez valószínűleg ugyanaz, amit korábban mondtál, hogy vehemensen elvitatkoznak arról, hogy mi legyen a főcíppálya fűvesítésével, tehát ha van értelmes civil élet és kulturált vita, az előbb-utóbb kitermeli a nyilvánosságot is, de

rövid távon igazából nem nagyon tudom elképzelni, hogy ez valóban kialakítható legyen. Persze más kérdés, hogy felülről létre lehet hozni, csak akkor az már nem lesz független.

Közönségkérdés: A demokrácia általában ott tud működni, kialakulni, tartósan fennmaradni, ahol arra igény van. Igény pedig a társadalom, a közeg részéről kell hogy keletkezzen, és talán az egyik legfontosabb kérdés, hogy van-e a mai társadalomban arra igény, hogy Magyarországon valódi, igazi demokrácia legyen.

Közönségkérdés: Alkalmas-e a jelenlegi újságíró, tágabb értelemben véve az újságíró-társadalom arra, hogy rövid időn belül visszazökkenjen egy normális tájékoztatásba a közmédia?

Majtényi Balázs: Mindenkinek visszaadnám a szót egy-egy rövid reflexióra a mostani két kérdésre, vagy lehet a még korábban elhangzott kérdésekre is reagálni. Nyilván ahhoz, hogy legyen változás, társadalmi támogatottság is szükséges. Amikor van társadalmi támogatottság, akkor biztos, hogy történik változás. Az már más kérdés, hogy igazolható-e az, ahogyan a változás történik, ahogyan elfogadják a jogszabályokat. De először társadalmi támogatottság kell.

Szentes Ágota: Úgy gondolom, hogy akár van társadalmi támogatottság, akár nincs, mindig fel lehet kelteni. A rendszerváltás munkájának mindig része kell legyen az, hogy megteremtse a társadalmi támogatást is, és legitimálja a változásokat. Erről nem lehet lemondani, és nem is gondolom, hogy szabad hinni azoknak a jóslatoknak, hogy erre nincs igény, ez az embereket nem érdekli. Mert mindig lehet olyan példákat felmutatni, olyan tapasztalatokat megalapozni, amelyek megfordíthatják az emberek hozzáállását ebben a kérdésben. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy most is léteznek olyan önkormányzatok, amelyek meg tudták mutatni, hogy milyen az, ha bevonják az embereket a döntésekbe, ha részt tudnak venni az őket érintő kérdések megvitatásában. Ez a tapasztalat megalapozhat egy olyan elvárást, hogy ezt országos szinten is szeretnék viszontlátni. Törekedni kell mindig arra, hogy ha nincs, akkor felkeltsük az igényt.

Horváth Csaba Árpád: Én az újságírókra reagálnék. Szerintem tudják venni az akadályt. Én nagyon jó tollú újságírókat olvasok a magyar sajtópiacon, szerintem menni fog nekik. Az előzőre meg: kicsit osztom ezt az apokaliptikus scénáriót, csak nem ennyire súlyosan. Ahogyan az elején is mondtam, a szociális média, az AI annyira átformált nagyon sok, a politika szervezéséhez köthető tevékenységet, hogy szerintem gyökeresen más megközelítésekre van

szükség, és ez valószínűleg a demokráciát is átalakítja.

Urbán Ágnes: Csatlakozni tudok Csabához, tehát ennyire sötétben nem látom a helyzetet, de azért én sem vagyok nagyon optimista. Történelmi tapasztalat, hogy igazán hosszú távon nézve létezik társadalmakban az igény arra, hogy lépjenek egyet. De kimondhatjuk, hogy éppen az AI, éppen a közösségi média platformok egészen nyilvánvalóan pusztító hatással vannak a demokratikus társadalmakra. És abban is egyetértek Csabával, hogy valószínűleg nem az újságírókkal van a probléma. Nyilván, ahogy ko-

rábban is mondtam, lesz most számos kihívás, előbb vagy utóbb új helyzetben találják magukat, és sok rutint fel kell majd adni, sok kérdést újra kell gondolni, de azt gondolom, hogy a magyar újságírás, ha megnézzük az elmúlt tizenöt évünket, nagyon jól teljesített. Én nem nagyon tudnék más szakmát mondani, amelyik ilyen szinten képes volt megtartani a saját értékeit, és szembenemenni a hatalommal és a mindenféle legyűrési próbálkozásokkal. Alapvetően optimista vagyok, aztán majd meglátjuk, hogy mi történik, és persze az is kérdés, hogy mikor.

Majtényi Balázs: Köszönöm szépen még egyszer, hogy eljöttetek és a beszélgetést.